

Проскура Оксана¹,
*директор, вчитель-методист, магістр управління освітніми закладами,
заслужений працівник освіти України;*

Луцак Олена¹,
*заступник директора з виховної роботи, вчитель-методист,
відмінник освіти України;*

Манжелій Оксана¹,
*заступник директора з навчально-виховної роботи (міжнародні
питання), вчитель-методист, відмінник освіти України*

¹ Київська гімназія східних мов № 1.

Київ, Україна

ОСВІТНЯ ДИПЛОМАТІЯ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Порушуються актуальні питання розвитку освітньої дипломатії у контексті формування в учнів громадянської культури як запоруки майбутнього відновлення країни, входження в європейський освітній простір, реалізації аксіологічних підвалин функціонування держави, запобігання локальним і глобальним викликам. Водночас акцентується на важливих аспектах інструментального потенціалу освітньої дипломатії. Наголошується на концептуальних основах функціонування Київської гімназії східних мов № 1 – Асоційованої школи ЮНЕСКО. Йдеться зокрема про розроблену Концепцію розвитку освітньої дипломатії і її роль у процесах управління гімназією.

Ключові слова: *заклади загальної середньої освіти; навчання, виховання, розвиток; громадянська культура; освітня дипломатія.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Україна у новій геополітичній реальності захищає свою незалежність, ідентичність, провадить курс на європейську інтеграцію. Масштабні виклики (передусім загарбницька

російсько-українська війна) хоч і уповільнюють становлення і розвиток громадянського суспільства в Україні, проте інтелектуальний потенціал і волонтерство українства, поглиблення духовності і розвиток освітньої дипломатії, зростання патріотичної свідомості, відновлення військових потужностей і згуртованість громадян навколо виготовлення затребуваного на лінії фронту чинять їм супротив. З іншого боку заклади загальної середньої освіти мають спиратися на нові підходи, що пришвидшуватимуть не тільки інтеграційні процеси в українській освіті, а й реформуватимуть підготовку учнівства у контексті предмета «Захист України».

Актуальність розгортання освітньої дипломатія у контексті формування громадянської культури зумовлюється й іншими питаннями, наприклад, автономізацією закладів освіти, громадсько-державною моделлю управління, децентралізацією, потребою у новій якості загальної середньої освіти, суб'єкт-суб'єктною взаємодією, доброчесністю тощо. Освітня дипломатія у контексті формування громадянської культури має бути ґрунтована на фундаментальних гуманістичних цінностях, покладених в основу процесів упровадження й дотримання освітніх стандартів і реалізації та осучаснення педагогічних технологій за підтримки інноваційної педагогічної думки. У своєму дослідженні спираємося на здобутки багатьох українських науковців (І. Бех, Л. Ващенко, І. Драч, І. Зязюн, О. Кобзар, О. Костюк, В. Кремень, С. Кримський, Г. Кудіна, В. Луговий, О. Малахова, О. Овчарук, Н. Побірченко, М. Попович, О. Савченко, Т. Степаненко, В. Шевченко, Г. Шевчук, інші). Саме тому за методологічне й теоретичне підґрунтя дослідження розвитку освітньої дипломатії узято філософські основи (розуміння цілей, місії освіти, етичні аспекти взаємодії, толерантність і взаєморозуміння), психолого-педагогічні основи (методи, підходи до розвитку комунікаційних умінь, міжкультурної компетентності, емоційного інтелекту, соціальної адаптації учнів), методологічні основи (розроблення, упровадження стратегій, методик, інструментарію, інтеграція міждисциплінарних підходів, інноваційних методів навчання), аксіологічні аспекти (формування системи

цінностей, повага до інших культур, етичність поведінки, громадянська відповідальність, соціальна справедливість). «Методико-технологічний аспект проблеми розвитку громадянської культури <...> розв'язується з позицій різних підходів <...> громадянська освіта не може обмежуватися передачею знань» [8, с. 152]. «Інтерес до проблеми громадянського становлення особистості на сучасному етапі розбудови української держави зростає дедалі більше як у теоретичній, так і в практичній площині. Оновлення існуючого змісту і форм виховання учнівської молоді сьогодні потребує значного переосмислення проблеми громадянської культури молодого покоління» [9, с. 88].

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки освітній процес – це лінійно-нелінійна система наукових, методичних, педагогічних дій з розвитку особистості учнів, здобуття ними предметних знань і застосування їх, формування ключових предметних і життєзабезпечувальних компетентностей, то освітня діяльність має спрямовуватися на відповідну організацію й ефективне забезпечення освітнього процесу з урахуванням розвитку громадянської культури, адже «Нова українська школа, як і управління нею, має відповідати сучасному типу розвитку суспільства» (А. Кондратьєва [6, с. 90]). Забезпечуваність цього процесу має відбуватися у взаємодії органів державної влади з місцевим самоврядуванням, громадськими організаціями і об'єднаннями тощо, бо на сучасному етапі розвитку освіти в Україні ці детермінанти позначаються й на освітній дипломатії і на розвиткові громадянської культури [5, с. 365]. Реалії сьогодення значно впливають на розуміння інструментального потенціалу освітньої дипломатії і її громадянсько-культурологічного тла, тож по-новому розглядаються: співпраця як внутрішньо- і зовнішньо спрямована; потреби домовлятися, виконувати обов'язки зобов'язання, комунікувати, просувати досвід, підтримувати імідж; попередження і розв'язування конфліктів і конфліктних ситуацій; засоби спілкування і налагодження стосунків (у тому числі із зацікавленими сторонами, так званими стейкхолдерами) тощо. Дослідниця

Н. Бондаренко зазначає, що громадянська культура є проєкцією культури на громадські стосунки й «визначає конфігурацію громадянського суспільства, перебіг соціально-культурних процесів» [1, с. 14].

Дипломатія як така реалізовується за багатьма формами (цифрова, торговельна, спортивна, релігійна, публічна, превентивна, освітня, науково-освітня, народна, миротворча, медійна, медична, культурна, кулінарна, консульська, комерційна, інтелектуальна, іміджева, енергетична, економічна, екологічна, державна, гуманітарна, громадська, віртуальна, військова, антикризова тощо), і всі вони є складниками громадянської культури, можуть бути її вимірниками і детермінантами. Д. Ільницький вважає, що освітня дипломатія успішно виконує функції публічної дипломатії [3, с. 291], отже, цілком співвідносна з громадянською культурою. В іншій праці цей дослідник узагальнює групи і форми освітньої дипломатії [4, с. 74]. Нашу увагу привернули форми, віднесені Д. Ільницьким до групи діяльнісних. Із-поміж них зосереджуємося на:

- забезпеченні взаємного обміну освітніми, технічними і науковими матеріалами й обладнанням, участі в міжнародних наукових, освітніх, громадських організаціях і зустрічах;

- кооперативних міжнародних освітніх зв'язках;

- наданні підтримки щодо участі у міжнародних освітніх виставках і ярмарках;

- організації науково-освітньої діяльності з представниками інших країн;

- освітньому волонтерстві;

- перепідготовці педагогічних працівників з метою урахування ними важливості і значення освітньої дипломатії в їх професійній діяльності;

- підтримці лідерів в освіті (учнів, педагогічних працівників, батьків).

Як бачимо, у той чи інший спосіб виокремлені у діяльнісній групі форми освітньої дипломатії корелюють із завданнями розвитку громадянської культури. Освітня дипломатія за сучасного змісту відносин і місій не суперечить потребам педагогів, здобувачів освіти, батьків, адже зводить ці

«потреби в єдине культурно-освітнє ціле <...> із гуманістичними принципами та толерантними правилами» [10, с. 5]. Ми вважаємо, що основне завдання освітньої дипломатії полягає у формуванні іміджу закладу освіти, розвитку міжособистісних стосунків учасників освітнього процесу, які базуються на цінностях, адже «Освітня дипломатія – це відповідь на виклики сучасності» [12, с. 223].

Першочерговість в упровадженні освітньої дипломатії у закладі загальної середньої освіти з огляду на триєдину освітню мету навчання–виховання–розвиток візуалізовано у табл. 1.

Таблиця 1.

Упровадження освітньої дипломатії

Навчання	Виховання	Розвиток
<ul style="list-style-type: none"> забезпечення доступу до якісної освіти для всіх учнів, включаючи можливості для міжнародного обміну й співпраці з іншими освітніми установами 	<ul style="list-style-type: none"> розвиток міжкультурної і міжосвітньої компетентностей серед учнів шляхом реалізації міжнародних проєктів і програм 	<ul style="list-style-type: none"> стимулювання інновацій і креативності серед учнів шляхом участі у міжнародних освітніх проєктах і змаганнях
<ul style="list-style-type: none"> створення мережі партнерських зв'язків з іншими освітніми установами і закладами освіти для обміну кращими практиками й інноваціями в освітньому процесі 	<ul style="list-style-type: none"> підтримка міжнародної співпраці у сфері виховання учнів, урахування мовних, культурних, моральних і громадянських цінностей 	<ul style="list-style-type: none"> підтримка особистісного і професійного розвитку педагогів шляхом участі у міжнародних тренінгах, семінарах, форумах
<ul style="list-style-type: none"> розроблення міжнародних освітніх програм і проєктів для покращення освітнього процесу й підвищення академічних досягнень учнів 	<ul style="list-style-type: none"> підтримка міжнаціонального діалогу, потреби налагодження взаєморозуміння через виховання толерантності і культурної взаємодії 	<ul style="list-style-type: none"> розвиток учнівської мобільності і віднайдення можливостей для здобуття учнями нових знань за кордоном

Проблеми громадянського становлення особистості здобувачів загальної середньої освіти не тільки актуалізуються, а й подекуди загострюються, адже ціннісний складник громадянської культури і компетентності це не лише ціннісні орієнтації в чистому вигляді, а й складні й ускладнені стереотипи і ставлення, почуття, мотиви й емоції. «На розвитку національної культури негативно позначились війни, тривалі заборони, репресії, негативна міфологізація образу українця, переписування історії та применшення ролі українців у житті тих країн чи імперій, до складу яких вони входили у різний час. Усе це стало причиною широких еміграційних процесів, за яких українці

були змушені залишати свою землю і шукати долі в інших країнах та збагачувати інші культури світу. Постійні військові конфлікти та боротьба за свою землю проти різних поневолювачів змусили українців найвище цінувати свободу та незалежність, які залишаються найважливішими моральними і духовними цінностями і водночас характеризують українців», – зазначають К. Журба й І. Шкільна [2, с. 149].

Київська гімназія східних мов № 1 як інноваційний заклад загальної середньої освіти – учасник багатьох українських і закордонних проєктів. Педагогічні працівники є авторами не тільки понад 430 публікацій (1992–2024), а й підручників зі східних мов, що їх опановують учні, навчальних посібників, розробниками експериментальних освітніх моделей і концепцій. Концепція розвитку освітньої дипломатії є логічним продовженням Концепції реалізації інноваційної моделі розвитку культурно-мовних цінностей учнів і Концепції реалізації інноваційної моделі розвитку морально-громадянських цінностей учнів у Київській гімназії східних мов № 1, вироблених під час реалізації концептуально-діагностичного етапу дослідно-експериментальної роботи за темою «Реалізація інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів» на базі Київської гімназії східних мов № 1 (наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 24.12.2012 р. № 1477 «Про проведення дослідно-експериментальної роботи на базі Київської гімназії східних мов № 1»). Наша Концепція розвитку освітньої дипломатії:

- актуалізує розвиток освітньої дипломатії у закладі загальної середньої освіти;
- вказує на потребу розвивати комунікаційні стратегії і системи моніторингу за впровадженням і реалізацією концепції;
- містить рекомендації щодо майбутніх кроків і стратегій розвитку освітньої дипломатії;
- окреслює мету, місію, цілі, завдання, принципи, підходи, критерії;
- передбачає план дій на майбутнє у контексті місії освітньої дипломатії;

- розглядає можливості залучення людських і матеріальних ресурсів, розвиток партнерських відносин з іншими школами й освітніми установами, залучення батьківського комітету і громадськості, світові тенденції у глобальній освіті;

- формулює чинники й умови, що можуть бути піддані методам оцінки ефективності освітньої дипломатії тощо.

Концепція має на меті:

- забезпечувати сприятливе міжнародне співробітництво і обмін досвідом між гімназією і закладами освіти інших країн;

- підвищувати міжкультурну освіченість учнів і педагогічного колективу шляхом участі у міжнародних освітніх проєктах і обмінах;

- підтримувати взаєморозуміння і дружбу між представниками різних культур через спільні освітні проєкти і заходи;

- поглиблювати міжнародні зв'язки для сприяння впровадженню сучасних освітніх практик й інновацій в освітній процес гімназії;

- розвивати освітню дипломатію у контексті формування громадянської культури;

- стимулювати активну участь учнів і педагогічних працівників у міжнародних освітніх програмах.

Для нас важливими, з-поміж іншого, є: а) увага до різноманітності особистостей педагогічних працівників і учнів, зосередження на індивідуальних потребах, здібностях, досвіді й потенціалі; б) прозорість процесів ухвалення рішень, що створює атмосферу довіри і справедливості; в) комунікація і підтримка, відкриті діалоги, майстерки, зворотний зв'язок задля реалізації можливостей професійного розвитку педагогів і підтримки їх у складних ситуаціях; г) відкритість комунікації, її ефективність задля забезпечення можливості висловлювати думки, зважати на них у процесі ухвалення рішень; д) бачення того, ким стануть наші учні в майбутньому і що, окрім монознань, вони матимуть у своєму освітньому кейсі зі школи [11].

Розвиток морально-громадянських цінностей учнів у Київській гімназії східних мов № 1 як педагогічна система забезпечує виховання етнонаціональних, особистісних гуманістичних якостей учнів. В основі цього розвитку – особистісно орієнтована освітня парадигма, педагогіка толерантності, діалог культур [7].

Цілеспрямована й активна взаємодія адміністрації закладу освіти з іншими учасниками освітнього процесу (учнями, педагогічними працівниками) спрямовується на успішну координацію зусиль, ефективне функціонування гімназії, досягнення якісної освіти.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Забезпечення постійного розвитку освітньої дипломатії дасть змогу гнучко реагувати не лише на виклики сьогодення, а й на потреби конкретних учнів, адже час потребує нових методик і підходів, переосмислення й запозичення закордонного педагогічного досвіду, створення унікальних освітніх програм (авторських), розвитку інноваційності і творчості, використання сучасних технологій і розвитку креативних підходів до освіти. До перспектив відносимо дослідження міжкультурної співпраці, міжкультурної компетентності і потенціалу міжнародних освітніх зв'язків.

Література

1. Бондаренко Н. В. Формування громадянської культури старшокласників засобами української мови. *Формування громадянської культури в Новій українській школі: традиційні та інноваційні практики*. Суми. 2019. С. 13–21. URI: <http://lib.iitta.gov.ua/716584/>.
2. Журба К., Шкільна І. Формування громадянської ідентичності студентів як умови національної солідарності у воєнний час. *Advanced Linguistics*. 2023. Вип. 11. С. 146–153.
3. Ільницький Д. О. *Глобальна конкуренція в науково-освітньому просторі: інтелектуально-ресурсний вимір* : дис. ... д-ра ек. Наук : спец. 08.00.02 / Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. Київ, 2016. 512 с.

4. Ільницький Д. Соціально-економічний вимір освітньої дипломатії: теорія, практика та методики аналізу. *Стратегія розвитку України*. 2014. № 1. С. 72–80.
5. *Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи* : монографія / [За заг. ред. Ф. Г. Ващука]. Ужгород: ЗакДУ, 2011. 560 с.
6. Кондратьєва А. В. Нові підходи до управління закладом освіти в умовах Нової української школи. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 12. Т. 2. С. 89–92. (DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085.2019.12-2.19>)
7. Луцак О. Морально-громадянське орієнтування виховної роботи в закладі освіти. *Формування громадянської культури в Новій українській школі: традиційні та інноваційні практики* / [за заг. ред. Г. Л. Єфремової, С. М. Луценко, Л. П. Івашиної]. Суми: РВВ СОІППО, 2020. С. 151–157.
8. Ляховська Ю. Методологічні підходи до формування громадянської культури в майбутніх учителів іноземної мови. *Молодь і ринок*. 2021. № 7-8 (193-194). С. 146–153.
9. Мацейків Т. І. До питання про громадянську культуру особистості. *Психологія та педагогіка: історія розвитку, сучасний стан та перспективи досліджень*. Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки». 2020. С. 88–90.
10. *Освітня і наукова дипломатія в глобальному вимірі*. 2021. 26 с. URL: <http://www.uaace.org/wp-content/uploads/2021/04/Diplomatia.pdf>
11. Проскура О. І. Лідерство природне і виховуване як феномен і об'єкт педагогічного впливу. *Didactics*. Київ, 2023, February 25. Рр. 1–8. URL: <http://didactics.ucoz.ua/forum/4-20-396-16-1677347306/>.
12. Проскура О. І. Освітня дипломатія: визнання інновацій педагогічної системи освіти України у XXI столітті. *Освіта XXI століття: теорія, практика, перспектива*. Київ: Фенікс. 2019. С. 222–225.